

РЕЦЕНЗИЯ

от: проф. д-р Боян Любомиров Дуранкев, ВУЗФ, ръководител катедра „Маркетинг и мениджмънт“; професионално направление 3.8 „Икономика“, научни специалности „Планиране“ и „Маркетинг“

член на Научното жури в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“ в областта на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.8 „Икономика“, научна специалност „Институции и устойчиво развитие, поведенческа икономика“ за нуждите на ВУЗФ, конкурс обявен в ДВ бр. 28 от 06.04.2021 г.

Със Заповед на Ректора на ВУЗФ, № 108 от 18.06.2021 г. за утвърждаване на Научно жури за избор на „Професор“ съм определен за член на Научното жури, а с решение на първото заседание на Научното жури съм задължен да изготвя рецензия по конкурса.

При подготовката на рецензията стриктно съм спазвал изискуемата структура за рецензия на Правилника за условията и реда за заемане на академични длъжности във ВУЗФ.

1. Общо описание на представените материали

Представената документация е в изискуем обем и отговаря на Закона за развитие на академичния състав и Правилник за условията и реда за заемане на академични длъжности на ВУЗФ. Документацията е много старателно подготвена и представена, което съществено улеснява работата на рецензентите.

В обявения конкурс е подал документи един кандидат, а именно доц. д-р Юлия Георгиева Добрева.

2. Обща характеристика на образователната, научната, научно-приложната и педагогическата дейност на кандидатката

Юлия Добрева е родена на 16.07.1978 г. Обикновено рождената дата в подобен тип рецензии се пропуска, но в случая ми е необходима, за да докажа, че един млад, интелигентен и последователен 43 годишен човек може да постигне много както в кариерата, така и навсякъде.

Започвам с представяне на **образователното развитие** на кандидатката. 1997–2001 г. се обучава като Бакалавър в специалност „**Английска филология**“ на СУ „Св. Климент Охридски“. 2001–2002 се обучава и става Магистър по „**Британска и американска литература и култура**“ отново в СУ „Св. Климент Охридски“. Тази „първоначална заготовка“ на такова високо ниво не може да не окаже влияние както върху характера, така и върху академичното развитие по-късно. Незабавно след това, през периода 2003-2005 г. следва продължение с същия университет, но в специалност „**Стопанско управление**“, където получава втората степен Магистър. И като продължение, през периода 2007–2011 г. се обучава в докторантура в една чудесна икономическа специалност - 3.8. „Политическа икономия“ (която е и миروгледна, и изключително ценна за всеки икономист по света!) отново в СУ „Св. Климент Охридски“, където става „**доктор по икономика**“ с темата „Оптимизационното моделиране при изследване на устойчивото развитие“.

Продължавам с **академичната й кариера**. През януари 2012 – януари 2014 г. тя започва преподавателската си работа като **хоноруван асистент** във ВУЗФ. От януари 2012 г. – и сега – е **почетен лектор** в University of Sheffield и CITY College – София. От януари 2014 е повишена в „**главен асистент**“, а от март 2016 – и сега е „**доцент**“ по 3.8 Икономика (Устойчиво развитие) във ВУЗФ.

Още на това място трябва да подчертая, че не само чрез представената документация по конкурса, но и чрез своите качествени и новаторски публикации, а също и чрез публичните си изяви, кандидатката за „професор“ се представя **много убедително**.

Доц. д-р Юлия Добрева е отдавна известен и утвърден **специалист** в областта на икономиката не само там, където е изследовател или преподавател, но и в други висши училища и на различни академични форуми в Република България и в чужбина. Но не само академичното й развитие е стойностно.

Професионалното развитие на кандидатката за заемане на академичната длъжност „професор“ бележи **допълнителни различни разширяващи и обогатяващи практики**. 2000–2004 г. е била експерт в Държавен фонд „Земеделие“ – Разплащателна агенция; 2004–2010 е вече главен експерт – оторизация на плащанията на същото място; от септември 2011 г. до юли 2014 г. е назначена за Специалист – дирекция „Корпоративно банкиране“ в Централна кооперативна банка АД – Централно управление; юли 2014–юни 2017 г. работи като вече като главен специалист в същата банка; декември 2017–юни 2018 г. е съветник на акционера в Търговска банка Д АД –

Централно управление, а от юни 2018 г. – и сега е ръководител отдел „Корпоративно банкиране“ отново в Търговска банка Д АД – Централно управление.

През периода от постъпването си на работа като преподавателка и изследователка във ВУЗФ, и като представителка на нашата академична общност в страната и в чужбина, тя е участвала в различни специализирани прояви и **научно-изследователски проекти**, както и в различни научно-изследователски колективи. Примери за това са Проект BG051PO001-3.3.06-0053/13.08.2013 на Министерство на образованието и науката, Европейски социален фонд 2007-2013 г., Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ (2013-2015 г. – експерт-рецензент); Проект 2016-1-BG01-KA203-023754 Open Mind – gamified platform & open online course in Social Entrepreneurship for female earners and students from diverse fields of study (финансиран по програма Еразъм+) (2016-2018 г. - Researcher, Mentor); Проект 764357 MAGNET – Migrant Acceleration for Growth Network for Entrepreneurship Training, International Project, Funded by the Executive Agency for Small and Medium-sized Enterprises (EASME) under the COSME Programme (1.10.2017-30.09.2020 – Researcher). Това е една доста убедителна професионална (научна и практическа) кариера, която надхвърля стандартните очаквания на един кандидат за „професор“.

Като **ръководство на научни проекти и изследователски задачи** към Лаборатория за научно-приложни изследвания към ВУЗФ тя посочва:

1. Ръководител екип за изготвяне на многотомник – Том Първи – Поглед към икономическото развитие на България – от пост социализъм към интеграция в ЕС (1990-2020) – предаден за публикация към изд. Св. Григорий Богослов - 2021 г.
2. Подготовка на изследване на тема „Проучване на средата за аспектите на екологията, социалната отговорност и корпоративното управление (ESG)“ по поръчка на БФБ, 2021 г.
3. Ръководител на екип за изготвяне на Пакет от мерки за преодоляване на кризата от разпространението на COVID-19 в България, представен на МС – 2020 г.
4. Ръководител екип по изготвяне на становище на ЛНПИ към ВУЗФ по проект на Национален план за възстановяване и устойчивост на България, представен на МС – 2020г..

5. Ръководител екип за изготвяне на Кризисен оперативен план за преодоляване на икономическите и социални последици от разпространението на епидемията от COVID-19 в България, 2020 г.
6. Ръководител екип по изготвяне на становище на ЛНПИ към ВУЗФ по проект на Програма за развитие на регионите 2021-2027, представено в МС 2021 г.

Възможностите ѝ да контактува и да се развива по линия на международното академично и научно-изследователско сътрудничество са разширени благодарение на широките ѝ **езикови комуникационни възможности**: владее английски, руски, немски, френски, италиански езици.

Авторитетът ѝ на **академичен изследовател и преподавател** се допълва в качествата ѝ на член на Ресурсен център за икономически изследвания на Азия към Институт за икономически изследвания, БАН; Научно звено „Иновации“ към Лаборатория за научно-приложни изследвания, ВУЗФ – Директор направление „Икономика“ към ВУЗФЛаб; избрана е за Член на Академичния съвет на ВУЗФ.

Summa Summarum: налице е стойностен академичен изследовател с утвърден професионален авторитет не само в България, но и в чужбина.

3. Учебна дейност на кандидатката: лекции, учебници и учебни помагала, ръководство на докторанти и дипломанти

Продължавам с оценка на **учебната дейност на кандидатката**, а не с научно-изследователската по причината че става дума за академичната длъжност „професор“. Впрочем, понякога учебната дейност се подценява.

Като **преподавател** доц. д-р Юлия Добрева е обхванала широк периметър от дисциплини, попадащи в обсега на научните ѝ интереси.

В образователно-квалификационната степен (ОКС) „бакалавър“ във ВУЗФ доц. д-р Юлия Добрева изнася лекции по „Устойчиво развитие на икономиката“ (2012 - и сега); в ОКС „магистър“ е изнасяла или изнася лекции по „Глобалистика“ (2012-2017 г.), „Банков риск мениджмънт“ (2013-2017 г.), „Мениджмънт на банковите разплащания“ (2013-2017 г.), „Потребителско поведение“ и „Поведенчески финанси“ (2014 – и сега).

Нейните качества са оценени и в **други висши училища, които са ѝ поверявали лекционни курсове**: University of Sheffield и CITY College, както бе показано по-горе.

В този порядък бих желал да припомня посоченото, че кандидатката владее на високо ниво редица **чужди езици**, което ѝ е позволило да щудира свободно значим брой

специализирана научна литература по въпросите на преподаваните дисциплини, част от която е индикирана и критично анализирана в нейните публикации.

Със сигурност студентите не само във ВУЗФ ползват нейния **учебник** „Поведенческа икономика. Основни принципи на поведението в икономиката и финансите“. Една част от публикуваните от нея монографии, студии и статии имат допълващ характер за обучението на магистрите.

Участвала е в някои **специални научни проекти**, отразени с публикации.

Доц. д-р Юлия Добрева се е утвърдила като **научен ръководител** на докторанти и дипломанти. Под нейно ръководство има 2 успешно защитили докторанти. Научното ръководство на успешно защитили дипломанти е много по-обширно.

Към **косвената организационно-учебна дейност** отнасям и участието ѝ в административно-управленски дейности, свързани с учебния процес, включително и участието ѝ в АС на ВУЗФ.

Отзивите за нейните изяви като убедителен преподавател и академичен изследовател от висшите училища, където и аз преподавам или съм бил рецензент, са високи и тя е **ценена личност в академичната ни общност**. Това са сведенията за нея от авторитетни колеги и завършили отлични студенти. Тези оценки са неизменно високи – от първите ѝ стъпки като преподавател и до сега.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидатката, характеристика на научните приноси: новост за науката (нови теории, хипотези, методи и др.); обогатяване на съществуващи знания; приложение на научни постижения в практиката и реализиран икономически ефект

4.1. Количествена оценка по нормативните критерии и показатели

Според приетия „Закон за развитие на академичния състав в Република България“ кандидатите за заемане на академичната длъжност „Професор“ се оценяват по съвкупност от критерии и показатели. Те са посочени императивно както в ЗРАСРБ, така също и в свързаните с тях изисквания, приети в **Правилник за условията и реда за заемане на академични длъжности във Висшето Училище по Застраховане и Финанси, приети 2018 г.**

Отговор на базовите законови и допълнителните изисквания на Закона:

Чл. 76. (1) (изм. – 20.10.2014 г.) Кандидатите за заемане на академичната длъжност „професор“ трябва да отговарят на следните условия:

1. да са придобили образователната и научна степен „доктор“ - **придобила е;**

2. да са заемали академичната длъжност „доцент“ в Университета или в друго висше училище или научна организация не по-малко от пет академични години – **има над 5 години стаж като доцент;**

3.;

4. (изм. 20.06.2011 г.) да са представили публикуван монографичен труд и/или равностойни публикации в специализирани научни издания (вкл. техни цитирания) или доказателства за съответни на тях художественотворчески постижения в областта на изкуствата – **има представен монографичен труд;**

5. (изм. 20.06.2011 г.) да са представили други оригинални научноизследователски трудове, публикации, изобретения и други научни и научно-приложни разработки или художественотворчески постижения, които се оценяват в тяхната съвкупност – **има представени научни трудове и публикации;**

Отговор на базовите закони и допълнителните изисквания на Правилник за условията и реда за заемане на академични длъжности във ВУЗФ:

Чл. 31. (1) Кандидатите за заемане на академичната длъжност „професор“ трябва да отговарят на следните условия:

1. да са придобили образователната и научна степен „доктор“ или научната степен „доктор на науките“; **Придобила „доктор“.**

2. да са заемали академичната длъжност „доцент“ във висшето училище или в друго висше училище или научна организация не по-малко от две академични години, или не по-малко от пет години; **Има трудов стаж над 5 години.**

а) да са били преподаватели, включително хонорувани, членове на научноизследователски екипи във висшето училище или в друго висше училище или научна организация, **Била е преподавател и изследовател.**

3. да са представили публикуван монографичен труд или равностойни публикации в специализирани научни издания, които не повтарят представените публикации за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ или на научната степен „доктор на науките“ и за заемане на академичната длъжност „доцент“; **Представила е монография, студии и статии.**

4. да са представили други оригинални научноизследователски трудове, публикации и други научни и научно-приложни разработки, които се оценяват по съвкупност. **Представила е студии и статии, участия в научни разработки.**

Доц. д-р Юлия Добрева е известна като **автор на редица стойности публикации.** Специално за участието си в конкурса тя е представила както следва: 2

монографии (самостоятелни, едната е по темата на докторската дисертация), 2 студии и 17 статии в научни списания (3 в съавторство; 4 са статиите са публикации от конференции), 4 глави от книги; 1 учебник (самостоятелен). Сумарно 23 от публикациите са самостоятелни, някои от тях – в реферирани издания. Общият обем на публикациите на кандидатката за „професор” са към 2 000 стандартни страници. Те не са включени в списъка на трудовете за получаването на образователната и научната степен „доктор” и за „доцент“. Съвместните участия са коректно отразени.

Може да се заключи, че по линия на нормативни критерии и показатели за оценка на учебната, публикационната и изследователската работа кандидатката **покрива изискванията и на ЗРАСРБ, и на Правилника на ВУЗФ**. Тези факти са отразени при проучването на трудовете на кандидатката.

4.2. Качествена оценка по критериите и показателите за научно-изследователската дейност

Според приетия Закон и Правилник, кандидатите за заемане на академичната длъжност „Професор” се оценяват по съвкупност от критерии и показатели за научно-изследователската дейност. Приемам като проява не само на академична зрялост, но и като изява на научна коректност **публикациите на кандидатката**, които са оценени от рецензентите им като стойностни (с добавена научна полза).

Ще акцентирам анализа си върху **представените монографии**, но без да омаловажавам останалите публикации. Ще си позволя една предварителна бележка. Тя се отнася до характеристиката на продукта „монография“, който няма световно утвърден стандарт. В повечето случаи, базирайки се на Закона (ЗРАСРБ) и Правилника, както и според Националния център за информация и документация (НАЦИД), на монографията се гледа предимно от количествената страна – брой страници (над 120). Същевременно се пропуска качествената страна, а именно доколко изследователят „надгражда“ съществуващото богатство на теорията, стъпвайки върху нея, и допълващи собствени практически изследвания.

Позволявам си горните уводни бележки по причината че някои от представените трудове (има предвид най-вече учебника – „Поведенческа икономика. Основни принципи на поведението в икономиката и финансите“) също носи общите характеристики на монография. Затова **не само количествено, но и качествено си позволявам да отнеса учебника към категорията „монографии“**. В него също намирам интересни и ценни идеи. Правилно се критикува традиционният подход за изучаване на икономиката (с примера за увеличаване на спестяванията за пенсиониране

е въвеждане на сложни данъчни облекчения – нещо, което би се харесало на хомо икономикус, но остава пренебрегнато от хомо сапиенс - с. 34); вмъкват се идеите за ограничената рационалност, евристиката, икономическата психология, поведенческите финанси. Адмираiram особено анализа на поведенческите финанси (с. 41-60), тезата че „поведенческите финанси се опитват да дадат обяснение на въпросите кое, защо и как се случва във финансите и в инвестициите от човешка гледна точка.“ (с. 46); изследването на поведенческата икономика и създаването на институции (с. 270-271) и т.н.

Същевременно другата монография (2019) **„Моделиране на устойчивото развитие в икономиката“**, която е отбелязана че е на основата на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор по икономика“ (дисертацията е със заглавие „Приложение на оптимизационните задачи при изследване на устойчивото развитие и неговите измерения“), въпреки желанието ми, не мога да рецензирам и причисля към монографиите за „професор“ по причината, че – независимо от обогатяването на съдържанието на дисертационния труд (има коментирани по-нови книги, излезли след защитата) – вероятно съдържа части от самата дисертация, т.е. ако се приеме за нова монография, рискува да се получи „повторно броење“. Още повече че монографията, с която е станала доцент, е с наименование (2016) „Устойчиво развитие на икономиката - проблеми и перспективи“. Впрочем, практиката за отбелязване, но незачитане на монографии на база дисертации е утвърдена в България.

Основната монография на тема **„Институции и икономическо развитие“** (2019) е много близка по характер до някои от моите научни изследвания, затова мога да бъда по-полезен като неин оценител. Впрочем, не може да не радва обстоятелството, че тя е предварително представена от двама високо компетентни рецензенти, указано в самата книга. Темата на монографията може категорично да се характеризира като оригинална – това е едно от първите академични изследвания по тази проблематика у нас, тя е много актуална и изключително значима по степен на важност¹. Доказано е че не икономистите определят икономическата динамика, а политиките и създадените от тях институции², въпреки че все още остава в сила идеята че „политиката е концентриран израз на икономиката“. Нещо повече, още в заглавието прави впечатление

¹ Присъствал съм на обсъжданията или съм бил рецензент на следните книги по тази тема: *Марков, Марчо*, Учебен речник по институционална икономика. Издателски комплекс „УНСС“, С., 2012; *Марков, Марчо*, Институционална икономика. Издателство „Нова звезда“, С., 2015; *Евгениев, Евгениев.*, Глобални институции. Издателство на ВУЗФ, 2012.

² *Шевалие, Жак*, Политически институции. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2010; *България 1300. Институции и държавна традиция*. 1981. Т. 1, 2, 3. Историческо дружество. С.

определението, че институциите насочват именно *развитието* чрез изследване на взаимовръзката между институциите, бизнеса и обществото (с. 13), а не самоцелния *растеж* (в четвърта глава става дума и за него), който е известен като тежко хронично заболяване на частния бизнес. И затова „ако в определени случаи дадена институция поощрява растежа, в други тя може и да го възпира“ (с. 27), както посочва авторката.

Доц. д-р Юлия Добрева е илюстрирала категорично високата си академична начетеност не само като е обхванала изследванията на най-значимите предходни изследователи, но и като е отразила в повечето случаи собственото си отношение към техните изводи. А за България нуждата от догонващо (*dependiente* – както пръв го определи Пол Баран) развитие е повече от обективна и актуална.

Целта на авторката на монографията е много амбициозна, а именно да изведе актуалните проблеми за извеждане на преден план на ролята на институциите за социално-икономическото развитие. **Обект** на изследването са институциите в триадата общество-икономика-институции (с. 23), като към нея е добавена и като ограничител, и като гранична възможност за развитието, именно природната система. **Предмет** на изследването са ключовите институции и интерпретацията на различните им прояви за развитието. **Тезата** в монографията извежда модела на взаимозависимост - „развитието разглежда начина, по който се създават институциите, които на свой ред са ангажирани с процеса на неговото осигуряване“ (с. 23-24).

Оценявам като много успешна композицията на монографията. **Десетте взаимосвързани части** позволяват да се разгърнат и в ширина, и в дълбочина идеите за връзката институции-развитие. Не е работа на рецензента да преразказва съдържанието на монографията, но той има задачата да подскаже приносните моменти. Въпреки това, не мога да не споделя, че изходната позиция на изследването (първа глава) – поставя върху правилна фундаментална основа следващите части. Самата монография е много **богата по съдържание**, като се опитва да обхване икономическото развитие като продукт на институциите, но също така и самите институции като огледален продукт на икономиката. Засегнати са много разнообразни класически и модерни въпроси на развитието институциите. Не са подминати факторите на икономическото развитие които тук са третираны като икономически и неикономически; теоретичните аспекти на институциите и икономическото развитие; институционалното развитие и икономическия растеж, включително и законите и реформите; механизмите на институционалната промяна; проявленията на тази институционална промяна; модела Triple Helix; връзката между иновации, институции и икономическо развитие;

поведенческата икономика и институции институционалното развитие. Опитът да се обхванат всичките тези въпроси и да се стигне до обобщаване на тяхното смислово и практическо значение сам по себе си заслужава адмирации. Разбира се, че при един подобен подход не е възможно да се стигне до категорични дълбочинни разсъждения по всеки от изследваните въпроси, но това може да бъде направено на следващ етап на анализи и оценки.

И така, **приносите**, които според мен са безусловни и категорични, могат да бъдат търсени в следните направления:

- първо, изясняването на взаимовръзката между институциите и икономическото развитие, където авторката излиза от конвенционалните тези на неолиберализма, доказвайки, че силната защита на частната собственост не винаги води до иновации, инвестиции и икономически растеж;
- второ, в изследването на институционалното развитие и икономическия растеж. Правилно тук е обърнато внимание върху значението на политическите институции, както и върху политическата сила - едно малко изследвано явление на институциите, като се стига до идеята за институционално равновесие;
- трето, добавъчна пауза носи тази част, в която се изследват механизмите на институционалната промяна. Като продължение на тази логика са изследвани проявленията на институционалната промяна при икономиките в преход, при икономиките в кризи, а също при икономиките в процес на интеграция.
- четвърто, коректно и точно е описан моделът Triple Helix (Триъгълник на знанието, който банално по „американски“ се „развива“ до многоъгълник³) - университети–индустрия–правителство и т.н., както и неговото значение за икономическото развитие, особено в икономическа система, функционираща на база краткосрочна печалба⁴; в този аспект много точни са примерите с триадата в Китай, Тайван, Египет и Албания, особено понеже става дума за различен тип пазарни икономики; именно различният

³ Подобна академична „изобретателност“ е търсенето в маркетинговия микс на много и само Р-та: product, price, place, promotion, people, process... и т.н.

⁴ Рецензентът не приема акробатиката с понятия като „естествена среда на обществото“, въведена в оборот от десетилетия, понеже такава просто няма.

модел от стандартния модел Triple Helix, проследяващ влиянието на процесите в икономиките в преход, определям като следващ принос;

- пето, пореден принос е разглеждането и анализирането на връзката „поведенческа икономика - институционално развитие“. Въпросът има определено значение и за България (и в другите страни от Източна Европа), поради огромното разминаване между потребителски очаквания и потребителска удовлетвореност – „Какво очаквахме от Прехода, а какво се получи!“. Така че в „нашия свят“ поведенческата икономика е много по-интересна и по-богата, отколкото при Канеман или Галер, или, както доказва авторката, „много поведенчески закономерности се развиват в обществото в резултат от реципрочни намерения и очаквания.“ (с. 167), а също че „поведенческата икономика е полезен инструмент за институционалния дизайн и развитието на институциите, а оттам и за икономическото развитие“ (с. 174).
- шесто, важно е и обобщението, а именно че институционалният анализ има две основни цели – да установи дали съществуващите институции имат особен принос към развитието на обществата и икономиките и също така дали е възможно да се създадат институции, които съществено да подобрят благосъстоянието на обществото или чрез които проблемите и неефективността биха могли да бъдат преодоляни.

Приемам всички останали представени публикации като имащи **пряко или косвено отношение към конкурса за „професор“** поради следните основания: те доказват много висока степен на познаване на методологията и методиката на научните изследвания в областта, за която кандидатства – „Институции и устойчиво развитие, поведенческа икономика“; те са основани на лични изследвания (библиотечни, научни или практически), които могат да бъдат използвани пряко в преподавателската дейност на кандидатката; публикациите свидетелстват и са илюстрация на еволюцията в академичното израстване на доц. д-р Юлия Добрева, довело до публикации в специализирани издателства и издания, което е само по себе си е гаранция за достатъчно високо научно равнище; в монографиите, студиите и статиите са развити класически и изказани нови моменти за теорията и практиката на управлението на процеса на преход към устойчиво развитие (засега – неуспешен като резултати), на изграждането и устойчивостта на институциите, на поведенческата икономика. Научните публикации на кандидатката съдържат оригинални авторски постижения, които определиха място за

доц. д-р Юлия Добрева в академичните среди; те са личен продукт на авторката, при това всички представени значими трудове са рецензирани.

Научните интереси, съответно **научните приноси**, изразени в нейните лични и колективни публикации, могат да се подразделят и систематизират в следните важни области:

1. *Доразвиване и доуточняване на теорията на развитието*: за същността на икономическото развитие и неговото отражение върху демографската система (социално развитие) и природната система; за същността, особеностите и възможностите за създаване на устойчиво развитие; за ролята на институциите по повод на развитието и на самото развитие върху институциите.

2. *Обобщени са теоретико-практически модели на основни процеси в ставането и развитието на институциите*: самите институции се разглеждат през призмата на развитието на обществото и икономиката; формиралите се институции създават своя типология; логиката и технологията на действие на тези институции влияят върху икономическото развитие и/или икономическия растеж.

3. *Предложени са, аргументирани са с подходящи научни доказателства и са обосновани*: приложимостта на поведенческата икономика; използването на теорията на поведенческата икономика за целите на икономическата практика; концептуалният модел на психологическите вектори, който да бъде прилаган в институционалните системи при изготвяне на конкретните институционални политики.

Публикациите на кандидатката за „професор“ могат да **обслужват учебния процес по редица учебни дисциплини**.

Обобщено **научните постижения** на доц. д-р Юлия Добрева могат да бъдат отнесени към групата на „преосмисляне и обогатяване на съществуващите знания“ и на „приложение на нови научни постижения в практиката“, а така също и получаване на нови данни и факти за изучавани социални и икономически обекти.

Казаното до тук ми дава основание да направя заключение че представените работи от кандидатката за академичната длъжност „професор“ по съдържание и по количество са **достатъчни за заемане на тази длъжност**. Наред с това трябва да се има предвид, че избраният научен профил отговаря на потребността за извършване на научни изследвания и преподаване в указаната научна специалност. Представените научни трудове и преподавателската дейност на кандидатката покриват профила на обявения конкурс.

Както става ясно от гореизложеното, доц. д-р Юлия Добрева **покрива и надхвърля** изискуемите количествени и качествени показатели.

5. Отражение на научните публикации на кандидатката в нашата и чуждестранната литература

Доц. д-р Юлия Добрева е известно име в академичните среди както с точните си попадения на научни теми по икономика, така и с компетентното им анализиране и ясно излагане на научен език. Притежава неоспорими аналитични способности, умее да работи ефективно в екип. Известна е като **компетентен специалист, който се отличава с научно достойнство и професионална скромност.**

Именно поради тези причини кандидатката за „професор“ е **популярно име и респектиращ колега** със задълбочените си познания, идеи и интерпретации на научни идеи. За илюстрация: **цитирана** е многократно в монографии и статии, което ѝ носи 200 т.

6. Критични бележки и препоръки на рецензента по представените трудове

Всеки кандидат за „професор“ може да бъде предизвикан към **по-нататъшна еволюция** на своите възгледи и научни идеи.

Изкушенията на един рецензент да пише критични бележки могат да бъдат огромни, особено ако рецензентът иска да „блесне“ пред другите членове на Научното жури. Бил съм свидетел на подобни изкушения на различни „авторитети“. Нямам такива нездравословни амбиции, критичните бележки и насочващите препоръки са ми принципни.

Напълно естествено, като икономист, който изследва същите или сходни въпроси, не мога да твърдя че с доц. д-р Юлия Добрева сме единодушни по всички оценки и изводи; „единодушието“ в науката никога не е и съществувало и никога не е носило ползи.

Не като въпроси, а наистина като **препоръки** ще добавя няколко изречения. Те са от добри колегиални чувства, от идеята че чрез тях кандидатката за „професор“ може (а и трябва) да мисли както за своето бъдеще, така и за бъдещето на науката, която ще продължи да развива в академичните си търсения:

6.1. В икономическата наука – не го крия и не съм го крил – стъпвам от материалистически позиции. В това отношение разглеждам хората като творци на

собственото си бъдеще, функциониращи в рамките на определена общественоекономическа система. През призмата на сегашната икономическа система – само капитализъм!⁵ – много, много задълбочено могат да се анализират и прогнозира **устойчивото развитие, институционалните промени и даже поведенческата икономическа наука.** Очевидно е че икономическото поведение на конкуриращите се собственици, насочени към печалба, води до тежка *акразия по повод на устойчивото развитие.* Акратична икономика е и тази, която изследва Адам Смит⁶. И тук, по повод на сегашното състояние, е необходима „дълбока оран“ на икономическите („поведенческите“) отношения: води ли до устойчиво развитие поведението на конкуриращите се икономически агенти, насочени към печалба; сборът на оптималните оптимуми на подсистемите (отделните агенти, насочени към растеж, а не към развитие) произвежда ли оптимум („устойчиво“ развитие) на глобалната система като цяло; ако целта на националните икономики е да максимизират БВП; това прави ли живота на хората по-добър, а икономиките – устойчиви; глобалните, регионалните (на ЕС, например) и националните институции, могат ли да „дирижират“ развитието към устойчивост, ако в тях доминират интересите или на транснационалните компании, или на регионалните и националните олигархични кръгове, или и на двете заедно (даже кой диктува „преходите“ в отделните страни⁷); кои типове капиталистически пазарни икономики са по-успешни при прехода към „зелена икономика“, „кръгова икономика“ и „устойчиво развитие“ - при по-централизирани („авторитарни“, „тоталитарни“ и т.н.) или при по-децентрализирани („демократични“⁸, „плоски“ и т.н.) икономически центрове на решения; каква да бъде метриката на „устойчивост“ на развитието и т.н. С други думи, сегашното неустойчиво развитие е продукт на социално-икономическата система – в това отношение диагностиката и съответните рецепти за промяна на болестното състояние ще бъдат много полезни, а кандидатката за „професор“ има потенциал да ги изследва задълбочено.

6.2. Позволявам си да препоръчам в бъдещите си изследвания по въпроса за връзката между устойчивото развитие и институциите (частните компании също са

⁵ Миланович, Бранко. 2020. Само капитализъм. Бъдещето на системата, която управлява света. Издателство „Изток-Запад“, С.

⁶ Правилно доц. Добрева е проучила и първата книга на Смит – „Теория на моралните чувства“; нека не се забравя че в „Богатството на народите“ Смит остро критикува поведението на банкери и лихвари като неморално.

⁷ Разгледани много точно от авторката в студията ѝ „Модел и особености на прехода към пазарна икономика“.

⁸ „Пазарна демокрация“, както авторката я нарича.

институции), да продължат търсенията чрез **диагностика на поведенческите финанси по повод на устойчивото развитие**: как да се избяга от финансицията на икономическата система и в частност – от „капиталовия фундаментализъм“ (по думите на авторката). Известни са много приказки и легенди за чудесата на дестециите, на позитивния и негативния скрининг, и особено на „отговорните инвестиции“ като ESG. Всичките те са много модни, но не водят до устойчивост, какви са причините? Как да се реши дилемата между *необходимостта от смекчаването на риска при възвръщаемостта на инвестициите и необходимостта от смекчаване на рисковете и вредите от неустойчивото развитие* (тук само „пропагандирането“, „държавната помощ“ и т.н. не са добри инструменти). Много интересен и неизследван е въпросът за поведението на икономическите агенти на различните финансови пазари: - първичен, вторичен и при диверсифициран портфейл – кое поведение работи в полза на устойчивото развитие и кое - не? И т.н., ето още едно благодатно поле за търсения.

6.3. Също бих препоръчал едно по-обширно запознаване с **българската академична литература** по въпросите на икономическата система (Матеев, Манов и т.н.), на финансите, финансовите институции и поведението на финансовите пазари (Методи Христов, Велчо Стоянов и т.н.), на развитието и в частност на устойчивото развитие (където още от времената на НРБ страната ни е един от пионерите в разработката на тази идея). В някои отношения нашите учени или са изпреварили във времето чуждите, или са останали с идеи, до които други не са дорасли.

6.4. И понеже на няколко пъти споменавах богатите възможности на кандидатката за „професор“, още една „нестандартна“ препоръка – освен много **по-активно участие в научни конференции** (очаквано – където всички си „сверяваме часовниците“ с колегите), също и **навлизане като млад професор в масмедииите чрез научно-популярните статии, анализи и прогнози, както и чрез публично изказани мнения по актуални икономически проблеми**. За съжаление, част от нашата титулувана академична общност (и по-стари, и по-млади) остава „анонимна“ (кабинетна) и наистина прехранваща се на академична „длъжност“, но не стават авторитетни личности. Чрез своите публични – а не само чисто академични изяви, Юлия Добрева може да носи допълнителни ползи за израстване авторитета на ВУЗФ. Такава препоръка отправям към всички млади колеги.

Ако мога да бъде полезен в насърчаването на изследванията и проявите на кандидатката, ще го направя с удоволствие.

7. Лични впечатления на рецензента за кандидатката и други данни, непосочени в предходните точки

Още тук трябва да споделя, че наблюдавам по **пряк** (чрез книгите, статиите и участията на академични форуми) и **косвен** начин (предимно чрез мнението на колегите и студентите) личностната, интелектуалната и в частност – научната и преподавателската еволюция на кандидатката за „професор“, а също така познавам в детайли някои от най-съществените ѝ научни продукти.

Цена я високо като скромен, компетентен, съвестен, коректен, широко скроен академичен изследовател и преподавател.

Нямам роднински връзки с кандидатката. Не притежаваме съвместни публикации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Доц. д-р Юлия Добрева в качеството ѝ на кандидат за академичната длъжност „професор“ отговаря на приетите препоръчителни научни и наукометрични формални изисквания. **Научната продукция** на кандидатката съдържа резултати, представляващи научни и научно-приложни приноси; насочена е към усъвършенстване на науката и в частност на теорията на устойчивото развитие, поведенческата икономика и т.н.

Доц. д-р Юлия Добрева е **признат изследовател и уважаван учен** в сферата на развитието, икономическото развитие, институционалното развитие и поведенческата икономика.

Въз основа на запознаването с предоставените научни трудове, тяхната значимост, съдържащите се в тях научни и приложни приноси, намирам достатъчни основания да предложа доц. д-р Юлия Георгиева Добрева да бъде избрана на академичната длъжност „професор“ в областта на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.8 „Икономика“, научна специалност „Институции и устойчиво развитие, поведенческа икономика“ за нуждите на ВУЗФ - София. Убеден съм, че заемането на академичната длъжност „професор“ ще бъде напълно заслужено и ще предостави нови добри възможности за бъдещо ѝ научно творчество и изяви като преподавател.

Член на научното жури:

(проф. д-р Боян Любомиров Дуранкев)

събота, 03 юли 2021 г.